

## ВОКАЛСКИ СИСТЕМ ГОВОРА СЕЛА СТАЈКОВЦА<sup>2</sup>

Овај рад се бави истраживањем вокалских карактеристика горника који живе у селу Стајковцу у општини Власотинце. Циљ овог рада је испитати основне одлике вокалског система говорника овог дела општине Власотинце. Истраживан је говор старијих говорника, који су ретко напуштали село Стајковце, што је било неопходно како би се утврдили аутентичне црте народног говора. Материјал је прикупљан снимањем спонтаног говора испитаника. Истраживани су: полугласник, рефлекс јата, назал задњег реда, воклаано *p* и *l*, вокалске групе, сажимање вокала, редукција вокала, покретни вокали, супституција вокала и хаплоглогија.

*Кључне речи:* српски језик, општина Власотинце, призренско-јужноморавски дијалекат.

### 1. Увод

Говори призренско-тимочке области до сада су врло подробно испитивани, што је довело до бројних монографија, дијалекатских речника, чланака и сл. „Имајући у виду да је први проучавалац српских народних говора Александар Белић и да је његово проучавање отпочело на простору југоисточне Србије, може се констатовати да говори овог краја више од једног века непрекидно привлаче пажњу лингвиста – домаћих и страних. Међутим, упркос томе, још увек има непознаница и заблуда у вези са овим говорима и међу језичким стручњацима и међу онима који то нису” (МАРКОВИЋ 2008: 293). Управо постојање тих непознаница обавезује нас да наставимо са интензивним проучавањем овог дијалекатског подручја. Иако „дијалекти и дијалектологија спадају у ретка поља у којима је судбина била наклоњена Србима” (РЕМЕТИЋ 2017: 86), мора се наставити тренд њихових испитивања да би се одржао континуитет у познавању начина развијања дијалеката и да бисмо могли да предвидимо неке будуће промене.

<sup>1</sup> a.mitic-18480@filfak.ni.ac.rs

<sup>2</sup> Овај рад представља измењени део завршног рада који је аутор одбранио на Филозофском факултету у Нишу октобра 2021. године.

Ово истраживање посвећено је вокалским карактеристикама говора села Стајковца, које припада општини Власотинце. Овај простор се сврстава у призренско-јужноморавски дијалекат, а у оквиру призренско-тимочке дијалекатске области. Село Стајковце лежи на реци Власини и то у равничарском делу њеног тока. Такав положај села омогућава становништву бављење претежно пољопривредом, што значајно одређује остале карактеристике овог подручја. За разлику од планинских села, која последњих деценија одумиру, село Стајковце се због положаја у плодној равници сваке године повећава.

Овај крај је посебно специфичан због сударања различитих дијалекатских струја. Проучавајући говор овог краја Станислав Станковић (2008: 23) издваја како се на овом простору сучељавају се три говорна типа призренско-тимочке дијалекатске говорне области, а то су: лужнички, заплањски и јужноморавски идиом. Село Стајковце припада територији јужноморавског идиома.

Како не постоје радови који су се посебно бавили говором села Стајковца, навешћемо радове који се баве најближим подручјем, а то свакако јесте Власотинце. С. Станковић (2008: 24) истиче да су се почетком прошлог века појавиле две обимне и значајне монографије о дијалектима призренско-тимочке зоне. Овде Станковић мисли на *Die dialekte des südlichsten Serbiens* Олафа Броха (BROCH 1903) и *Дијалекти источне и јужне Србије* Александра Белића (БЕЛИЋ 1905). Поред споменутих радова, на овом подручју у новије време спроведена су још нека истраживања чији је аутор Станислав Станковић: *Неке од карактеристика власотиначког говора* (СТАНКОВИЋ 1992), *Треће лице множине презента у говору власотиначког краја* (СТАНКОВИЋ 1994) и *Градски власотиначки говори – социјолингвистички процеси (Опште карактеристике)* (СТАНКОВИЋ 1997). Поред ових општинских радова, Станковић се бавио и посебним језичким питањима овог краја у раду: *Границе заплањског говора у власотиначкоме крају* (СТАНКОВИЋ 2002) Значајно је дело Вилотија Вукадиновића под називом *Говор Црне Траве и Власине* (ВУКАДИНОВИЋ 1996). Аутор је, поред општих података о изучаваном простору, дао детаљну анализу говора Црне Траве и Власине на фонетском, морфолошком и синтаксичком нивоу.

## 2. Методолошки оквир истраживања

За проучавање вокалског система одабрано је село Стајковце као највеће село у општини, што отвара могућност за већу варијабилност и већи број испитаника. За потребе истраживања говора Стајковца одабрани су старији говорници, који су свој живот и рад везали за село и ретко га напуштали, што је неопходно да би се утврдиле аутентичне црте народног говора. Материјал је прикупљан снимањем спонтаног говора.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Овде ће бити наведени само иницијали испитаника ради заштите њихових идентитета: Г.

### 3. Анализа

На истраживаном простору има пет вокала (*a, e, u, o, y*), полугласник и вокално *p*.

#### 3.1. Полугласник

Белић (1999: 87) истиче да је полугласник једна од најзначајнијих особина овог дијалекта. Притом, он издваја две врсте полугласника. Једна врста су полугласници који се налазе на истим местима као у нашем старом језику, а друга врста су они који су се образовали у посебном животу ових дијалеката, углавном пре или после акцента.

Преглед присуства полугласника ће бити наведен у групама. Издвојене групе су: полугласник у основи речи, полугласник у суфиксу, полугласник у речима или суфиксима страног порекла, полугласник на крају речи, полугласник настао од других вокала, вокал *a* на месту полугласника и полугласник у предлозима.

1) Полугласник у основи речи. У ову групу сврстани су следећи примери: <sup>4</sup>ов<sup>4</sup>еј б<sup>4</sup>иш зг<sup>4</sup>одне; пре неде<sup>4</sup>љу д<sup>4</sup>на; бр<sup>4</sup>е р<sup>4</sup>еко д<sup>4</sup>н<sup>4</sup>с сам б<sup>4</sup>рала; д<sup>4</sup>ске он<sup>4</sup>ј В<sup>4</sup>ита шт<sup>4</sup>о ш<sup>4</sup>олује; ни да ж<sup>4</sup>ње; ма к<sup>4</sup>д ће б<sup>4</sup>уде; пре се кр<sup>4</sup>стило к<sup>4</sup>к<sup>4</sup>в пр<sup>4</sup>азник и<sup>4</sup>де такв<sup>4</sup>о и<sup>4</sup>ме; н<sup>4</sup>смо прозборили он<sup>4</sup>ј в<sup>4</sup>ечер; с<sup>4</sup>д да и<sup>4</sup>де да в<sup>4</sup>иди; т<sup>4</sup>г о<sup>4</sup>вце м<sup>4</sup>ож се прода<sup>4</sup>в; куд<sup>4</sup>е ће на<sup>4</sup>ђеш т<sup>4</sup>к<sup>4</sup>в пасу<sup>4</sup>љ.

2) Полугласник у суфиксу. У овој групи налазе се следећи примери: изг<sup>4</sup>убен јед<sup>4</sup>н кол<sup>4</sup>ц; има ма<sup>4</sup>ло у јед<sup>4</sup>н крај; поп<sup>4</sup>и ка<sup>4</sup>же од сви по јед<sup>4</sup>н; л<sup>4</sup>епи и јед<sup>4</sup>н и др<sup>4</sup>уги; на ср<sup>4</sup>ђан кол<sup>4</sup>ц; па и п<sup>4</sup>лиц<sup>4</sup>к и гара<sup>4</sup>жице.

3) Полугласник у речима или суфиксима страног порекла. У овој групи налазимо потврде за пример т<sup>4</sup>м<sup>4</sup>ан:  
ра<sup>4</sup>димо т<sup>4</sup>м<sup>4</sup>ан за тр<sup>4</sup>ошкови.

4) Полугласник на крају речи. Овде смо уврстили потврде за губљење крајњих сугласника услед сандхија:  
послеп<sup>4</sup>одне к<sup>4</sup> до<sup>4</sup>ђе; с<sup>4</sup>д ћу да ме<sup>4</sup>љам т<sup>4</sup>ј.

5) Полугласник настао од других вокала.

а) Полугласник настао од вокала *a* видљив је у примеру:  
он га вр<sup>4</sup>љи ч<sup>4</sup>с и го<sup>4</sup>тово; ч<sup>4</sup>с сн<sup>4</sup>ег ч<sup>4</sup>с вед<sup>4</sup>рина.

б) Полугласник настао од вокала *o*:  
б<sup>4</sup>ц<sup>4</sup>нев мрт<sup>4</sup>вака; н<sup>4</sup>ђ<sup>4</sup>с ма јед<sup>4</sup>ан и д<sup>4</sup>есет.

б) Вокал *a* на месту полугласника. Ту имамо примере:  
с<sup>4</sup>д св<sup>4</sup>аки д<sup>4</sup>ан; Ср<sup>4</sup>ђа д<sup>4</sup>ан<sup>4</sup>с на<sup>4</sup>сече; на Милоша су дали д<sup>4</sup>есет д<sup>4</sup>ана;  
да ви<sup>4</sup>ш о<sup>4</sup>сам инф<sup>4</sup>узије прим<sup>4</sup>ила; ми на Сп<sup>4</sup>асовдан; јуч<sup>4</sup>ер је завр<sup>4</sup>шила с<sup>4</sup>с инф<sup>4</sup>узије;

М., С. И., С. Ц., Р. С., Г. М., Г. К. и Д. И.

<sup>4</sup> Примере ћемо наводити азбучним редом.

Овде ћемо сврстати и примере у којима препознајемо *a* на месту секундарног полугласника:

ја *сам* мислија могло је; ја *сам* петнајес иљаде платила лангету.

*седам* иљаде и четресто шездесет преглед; не знам колико је шесет ли *седамдесет* ли.

У непроменљивим речима *само*, *дал* и *бар* јављају се примери и са вокалом *a* и са полугласником. Примери за *само*:

овакој *само* ги саставиш; *само* га завршим; кум даја *само* једно име.

Имамо и потврде са полугласником:

оно искључено *само* га запржим; *само* вика можда отидеш.

Потврде за постојање *дал*:

*дал* га искрши; *дал* гу она там има.

Потврде за постојање *дал*:

*дал* си гладна ели жедна; *дал* ће испадне негде.

Имамо једну потврду за *бар*: он да си је купија *бар*.

Потврде за *бар* су:

ако не иде за њега *бар* лако; *бар* ће прележи и крај.

Имамо и пример за *бар* за партикулом: ја *барем* нема да гледам.

7) Полугласник у предлозима. Белић у свом материјалу издваја групу под називом „Полугласници у префиксима и предлозима” (БЕЛИЋ 1999: 63). У нашој грађи постоје примери са предлогом *сас*, које овде наводимо:

баницу *сас* онџ јабуке; салату *сас* црни лук.

## 2.2. Назал задњег реда

Назал задњег реда добио је рефлекс *y*. То је видљиво у примерима:

му<sup>ј</sup>ж се па про<sup>п</sup>пи; а пре на пу<sup>т</sup>; на мо<sup>ј</sup>ега си<sup>н</sup>а ру<sup>к</sup>а; ајде ти да опереш ру<sup>к</sup>е.

Код инфинитивне основе глагола III Белићеве врсте *-нж-* редовно даје *-ну-*. На пример:

вр<sup>н</sup>ули смо се дом; не<sup>с</sup>ам га заср<sup>н</sup>ула; оно да је било испад<sup>н</sup>уло; парад<sup>ј</sup>з ко<sup>к</sup>ну од шесет до<sup>ђ</sup>е до двест<sup>а</sup>; одакле је крен<sup>у</sup>ја; куде је пад<sup>н</sup>ула; ако је рек<sup>н</sup>уто; еве свр<sup>н</sup>у у прода<sup>в</sup>ницу; затој му га ски<sup>н</sup>уја; онџ д<sup>н</sup> срет<sup>н</sup>умо две девојке; и поп стан<sup>у</sup>ја; куде смо ми упад<sup>н</sup>ули; да ти је ру<sup>к</sup>а утр<sup>н</sup>ула.

## 2.3. Јат

У овом говору присутан је екавски рефлекс јата. Примери који то доказују су:

неје имала куде да бе<sup>г</sup>а; значи вер<sup>у</sup>ј одма; око два са<sup>т</sup>а поче ве<sup>т</sup>ар; он га виде<sup>ј</sup>а на утакмицу; ал колико беше вре<sup>м</sup>е; куде ти је девој<sup>к</sup>а; неје добра девојчи<sup>ц</sup>а; умреја му де<sup>д</sup>а; то је моја де<sup>д</sup>овина; нема ги де<sup>л</sup>ови

сви; те *дете* тамо; с њима онамо највише *живела*; Мићко ће гу *исече*; *легни* ти у колицашто пијем овџ *лек*; квџ *мере* куј ги знаје; несмо отишли *месец* дџна; татко ву је радеја у *млекару*; напунила са *млеко*; моџ је до *место*; ми се *овде* боримо; *овдена* рацепила главу; викаја инжињера *овдена* да ми измери; ја *осети*; оно светли и *нева*; сџд *пожутело*; нека *поседи* мало; сам *предосетиш*; кџд на *пример* чистимо чџпке; све там *седи*; да не *седив* туј; неће *седимо* цабе; тој се *сејало* пре; шта да се *секираш*; не моџ се *сетим*; он се *смеје*; ко да се *смеје*; она *треба* буде; *човек* је рекја; знам да је туј *цена* никаква.

Ова појава се ипак најбоље огледа у употреби одричног облика помоћног глагола *јесам*. То се види у следећим примерима:

*несам* знаја; *несам* ја мерија; *несам* преораја; ја гу *несам* донџа дом; ја *несам* ни ишла да гледам;  
што си *неси* ишеја; мене *неси* викнуја; *неси* у праву;  
*неје* лечен право; ма *неје* тој тој; да *неје* добро *неје*; она *неје* повраћала;  
*неје* коца; *неје* истераја право;  
ко да никад *несмо* видџли; *несмо* деца; ми *несмо* отишли; ми *несмо* померали ништа;  
ви *несте* на колективни одмор; једн другога *несте* могли препознajte;  
пре *несу* давали; па ми *несу* повезали лигаменти; реко *несу* никакве;  
*несу* ни благе.

Икавске форме одричних облика помоћног глагола *јесам* чују се у оним случајевима када говорници интерпретирају туђи говор. Обично реферишући на речи неког ко је школованији, говорници исправљају свој говор.

На пример:

стварно *нисам* казала; *нисам* био у праву; *нисам* видџла;  
па *ниси* тела да идеш; *ниси* добра девојчица;  
па *није* вика лечен право; *није* морао гипс; уопште *није* спорно; *није* било у рџду;  
*нисмо* могли да видимо; *нисмо* зависници; па *нисмо* се надџли;  
као да *нису* постојали; *нису* нормални.

Екавска форма је присутна и у примерима датива код заменица. На пример: осети да ми *мене* нешто крчи; *мене* ми ништа не значи; па ми *мене* треба.

Однос икавских и екавских облика можемо пратити и на примеру компарације. Јављају се облици као: *најстарији*, који илуструју икавску замену јата и који су ушли из стандардног језика. Међутим, далеко су чешћи облици аналитичке компарације: *поглаван*, *пожџлав*, *појаке*, *поквалитџтно*, *по на брџину*, *поотпоран*, *по натам* и слично.

Када говоримо о мешању *пре-*, *при-* и *про-*, у прикупљеном материјалу то није честа појава:

студѐну во́ду *прега́зим*; па ги *препа́кујем*; *пре́тера* сас стра́;  
не мо́г да *при́ђем*; да ми *приказу́јете*;  
не́си мо́гја да *продаде́ш*; не́к ти се *прола́ди*; *проо́ди*; и не се *проти́вимо*.

Међутим, могу да се јаве спорадични примери у којима долази до мешања, као на пример: *предоби́јеш* и *прети́сне*.

#### 2.4. Вокално Л

Уместо вокалног *л* из старог српског језика у данашње време у већини наших дијалеката имамо рефлекс *у*. Поред тога, могу се јавити и рефлески *у*, *ль*, *лу* (БЕЛИЋ 1999: 112). У прикупљеном материјалу јавиле су се потврде за два рефлекса вокалног *л*, то су *лу* и *у*.

Рефлекс вокалног *л* у облику *лу* јавља се у примеру *слунце* у следећим контекстима:

ту́ј да ме за́ђе *слу́нце*; *слу́нце* да ме изва́ра.

Поред ових ретких потврда, много чешћи је рефлекс *у* који се јавља у следећим примерима:

има о́маја, има ву́к; с овѐј *допунѐ*; *жути́ца* да га не ва́ти; ова́ј у *жу́то*;  
па си гри́же *јабуку*; добро *напу́ним*; сѐд *пожутѐло*; ја ги за пр́ви дѐн  
Горе́шњак *пунѐ*; не́ки *ужутѐше*.

#### 2.5. Вокално Р

Анализираћемо појаву вокалног *р* у три основне позиције: иницијалној, медијалној и финалној. Ова анализа рађена је по угледу на рад Вилотија Вукадиновића (1996).

Примери који илуструју вокално *р* у иницијалној позицији из материјала који смо сакупили јесте: ја́ тачно осѐтим, *рсне* ми. Осим овог примера, ниједан други не одговара овој групи. У нашем материјалу није било ни примера који би одговарали категорији коју је Вукадиновић (1996: 67) дефинисао као: „Иницијалном позицијом, у ширем смислу (као почетак слога, а не само почетак речи), могао би се схватити и положај оваквог *р* када му претходи префикс. У том случају може се догодити да се вокално *р* нађе и иза вокала што иначе у другим околностима није забележено.”

Медијална позиција овог сугласника има највише потврда и типова који се у оквиру ње јављају. Медијални положај сугласника *р* праћен је према положају у суседству других сугласника.

1) *н*, *б* + *р*

сѐг и́гру у фоклор *првѐнци*; ми смо *први*; *пржи* це́ле папри́ке; редо́вно  
га *прскам*; сре́ја *прст*; с *пртене* че́рге;

ми гу пробудимо *брзо*; све́ је то́ј ре́ко било́ на *брзину*; он о́ће све́ на

брну да седи; сас *срѣбрно* игличѣнце;

2) *д, т + р*

кò има онај *дрва*; капија им била *дрвена*; око онај *дрвља*; *држ* не дај; да положи *државни* испит; тѣј лигамѣнт што *држи*; у шѣс ујутру упáли овој *дрнда*; не је могаја више да *издржи*; овѣј што га *стркарамо*; не дава да иде на *Трлу*; не боли нѣго ми *трни*; не *трчим* по поље; *истрча* на пѹт; свѣ ми *утрни* рука; кад *утрча* унутра; од *четрнестог*;

3) *г, к + р*

на *грбинку*; овога из *Грдѣлицу*; не тѣпа *грдѹшка*; знам тѣј *грчке*; што се *изгрбавија* овакој;

онò се има *искрши*; *крсти* се другу недѣљу детѣ; нѣ се знало за име док се не *крсти*; нѣ ги *крстив*; сѣг ги *крсту* на годину дѣна; иде на *крштѣње*; детѣ не чува се *некрстено*; ће има да *покрпи*; *прекршим* нòгу; и *укрштени* су;

4) *в, м + р*

сáмо гу *вржи*; нѣсу за *врљање*; ишеја да се *врне*; *вртимо* се ко шунтави; ће иде у *вртић*; па *завртела* ву се глава; ја већ *завршавам*; ма *наврљај* и кој га пита; да *сврнем* да кѹпим једну; он се *узвртеја*; у *замрзивач*; стáри ако ме *мрзив*; бѣцнев *мртвака*; *премрзне* Морáва; тој сáм ствòри *смрт*;

5) *с, з + р*

бáцим поглед у *зрна*;

мајка *србне*;

6) *ц, s + р*

тој онòј *црѣно*; из *цркву* с паниче; кад има блѹзе *црне*; одавно смо имáли *црне* скрòз; *црнив* се; тѣкнеш сас *црнко* на челò; ал нѣсам га *засрнула*; *осрћам* се нáзад; ја се *расрну*.

7) *ж, х + р*

кѣд се ти више *жртвујеш*; а овој *Хрват*; има кò *хрскавица*.

Што се тиче треће категорије, која подразумева вокално *р* у финалној позицији, у прикупљеном материјалу нису пронађене потврде.

## 2.6. Вокалске групе

Забележене су вокалске групе које су углавном настале испадањем неког сугласника из медијалне позиције.

АЕ: тој за *дваес* дѣна; девет дѣна *заѣмци* и тѣг се укончáла; сáмо ће му *напрае* проблем; ма три и *петнаес*;

АИ: да не *забраим*; и кад је *наишеја*; сѣд ти *напраи* проблем; *напраи* се ко сѣг каравѣшњица; мòж да *опраиш* свáдбу; крвáј *праимо*;

АО: јао бóже; гúжва у саобраћај;

АУ: да је он заузéја; ја те тéбе заустави; Саша научија; ти си на пáузу;

ЕА: Мáрко га је волéа; он јеа сас њима; неам појма;

ЕО: ја дэнэс бéо; ће изведемо поново геодéта; штó се из тэј дéо јавља; мóжда нéје преорано; ја сам каже тéо; узéо јефтиније; рáдимо цéо дán;

ЕУ: и таг отпојéу; каже тóј, Слађо, реума;

ИА: тријес и кúсур палéте иам тáмо; њиан плóт;

ИО: ја ћу изведём гиодéта; туј ги нáтовари у камион; ич не приóди; не функционише;

ОЕ: сáмо по мóе; мéне ми ги дадéв úвек поэфтино; ако ти он улéгја у твоé;

ОИ: тој неам поима; доклé стигосте с производњу;

ОО: он доóдија; кáд поодáмна билó; проóди;

УА: да га уáне кúче;

УО: уóните није спóрно.

У материјалу који смо прикупили није било потврда за следеће вокалске групе: АА, ЕЕ, ЕИ, ИЕ, ИИ, ИУ, ОА, ОУ, УЕ, УИ.

## 2.7. Сажимање вокала

Сажимање вокала у забележеној грађи препознато је у облицима малобројних примера радног глаголског придева мушког рода једнине у којима је на месту *-л*, уместо очекиваног *-ја*, забележено *-о*. „Највећи број примера, у којима се препознаје ова појава, представљају облици радног глаголског придева мушког рода једнине где је *-л > -о* (не у *-(j)a*), а они се употребљавају само у специфичним околностима конверзације које намећу употребу стандардних облика” (ТРАЈКОВИЋ 2016: 64).

У нашем прикупљеном материјалу доминирају облици на *-(j)a*:

*бија* у болницу па је *излэгја*; *викаја* не је *могаја* више да издржи; *неје даја*; он *доóдија*; *несам знаја*; ал *требаја* да ни *вика*.

Са друге стране, у нашем тексту могуће је наћи и потврде за контракцију вокала, иако су ретке. У ову групу сврставамо следеће примере:

ја сам ти *наио* тачке; боље штó *отишо*; ће ти погађа *посо*.

Овде ћемо сврстати и примере са *кó*, настале сажимањем вокала у речи *као*: *има кó* хрскавица; *кó* да је *тој селско*.



## 2.8. Редукција вокала

У оквиру овог потпоглавља осврнућемо се на појаве као што су афереза, синкопа, апокопа и елизија. Наводићемо примере са редукованим вокалима и притом ћемо назначити да ли се у материјалу јављају и примери где је изостала редукција.

### 2.8.1. Афереза

Афереза је испадање вокала на почетку реч. Ову појаву уочавамо у следећим примерима:

*e-*: *те* куде су ми гу оперисували; цвѣта *те* такој ситно бѣло. Овде имамо потврду и за постојање самогласника на почетку: *ете* си га седи.

*o-*: а *вако* из чиста мѣра.

Облик *овако* се јавља само када испитаници исправљају говор имитирајући говор неке друге особе.

*y-*: ма *вати* све тој ицѣпи; неје *ватило* ладно.

### 2.8.2. Синкопа

Синкопа је изостајање вокала у медијалној позицији у речи. Ову појаву видимо у следећим примерима:

*-a-*: *ѐј*, тој *срмѡта*.

Овде проналазимо потврде и са присутним вокалом *a* у средини речи, посебно у примерима за *срамота*: што је *срамѡта*.

*-и-*: а *кѡлка* је рѡзлика; *ѡѡлки* копач; *ѡнѡлка* кућа; *тѡлко* ву требало; *чѣтри* месеца.

У овој групи проналазимо само потврде за *четири* у примерима без синкопе: три *чѣтри* саѡта је билѡ.

*-o-*: да не *забрѡвим*.

### 2.8.3. Апокопа

Апокопа је појава изостајања вокала на крају речи. Појаву апокопе уочавамо у следећим примерима.

*-a-*: це испружи *половин*.

*-e-*: реко *ѡјд* ћу ти јавим; не *мѡж* се оцѣди.

Јављају се и облици без апокопе: *ѡјде* признам туј тачку; ѡн вѣка *мѡже*.

*-и-*: *ал* ме стра кад ја отиднем; *држ* не дај; ѡћеш ли да живиш *ел* нећеш.

Имамо облике и без апокопе: *али* прво иду *ѡвија*; *ели* удара ми *кѡска* на *кѡску*.

*-y-*: ја не *мѡг* после; у *половин* јѣзеро.

Облици без апокопе су: рúку не мòгу на гòре да помéрам; и ја не мòгу; ма мòгу сáмо нећу.

#### 2.8.4. Елизија

Губљење вокала с краја клитике, а пред речју која почиње вокалом, је елизија. У материјалу који смо обрађивали пронашли смо неколико потврда ове појаве:

а н умéм ја с тој; поново г íма.

У овим примерима имамо потврду за губљење вокала *e* и *и*, док за друге вокале немамо потврда. У нашем материјалу има примера без елизије, неки од њих су:

мòж да ùде кúј оће; рéко ма ћу ùдем.

#### 2.9. Покретни вокали

Покретне вокале уочавамо у две врсте речи, то су заменице и прилози. Када говоримо о заменицама, у нашим примерима најчешће се јављају примери заменица са покретним вокалом *a*. За следеће заменице налазимо потврде без покретног вокала, али и са њим. Јавља се пример заменице *њум* без покретног вокала:

њóјна сестра́ по њúм штò је.

Међутим, јавља се и са покретним вокалом:

рабóтим њúма; ја по њúма; игра́ сас њúма.

Поред тога, имамо потврде и за заменице *ког(a)*, *никог(a)*, *неког(a)*, *оног(a)*, *тог(a)*, без покретног вокала:

на кòг сина; пита́ла не́ког ортопеда; не напáдају нíког; сас онòг Вúчића; и пòсле на тòг дòктора.

Са покретним вокалом:

на не́кога његовога брáта; ни нíкога; тури́ла тáтка њóјнога; рéкја на онòга; пита́ла тòга.

Са друге стране, јављају се примери који имају само једну потврду. На пример, за заменице *нашега*, *његовога*, *њима*, *овога* немамо потврда без покретног вокала у нашем материјалу. Примери који се јављају су:

на нáшега Дéку; тури́ја његовога; и на њíма и на мéне; глéдају дéцу и њíма; кáсно дође́ с овòга.

Јављају се и примери где имамо потврде са облицима без покретног вокала, на пример: на кòг сина, док немамо потврда и за облике са покретним вокалом.

Што се тиче прилога, ту се јављају покретни вокали *a*, *e* и *o*.

А: не́сам донéја дòм; дèл да си гу одвезéш дòма; оту́д видим она́ј то-

пóла; етè ти гу Ра́да иде *оту̀да*; с машину си га посе́јем; два́јес кила са свè обу̀ћу.

У следећим примерима немамо потврду за јављање примера са покретним вокалом, већ само оних без покретног вокала:

по лива́ђе сџд ра́де зми́је; тџд ништа не ра́димо; он тџг почи́ње да ра́ди.

Следећи пример је специфичан јер су у контакту два прилога, где један илуструје присуство покретног вокала, док други илуструје његово одсуство. То је пример: и *одозгòр одоздòла*. У остатку текста не налазимо потврда за постојање прилога *одозгòра* и прилога *одоздòл*. Са друге стране, јавља се само *овдèка* и *овдèна*, а нема потврде за примере *овдèк* и *овдèн*.

Е: *откúд* ја сџд зна́м.

Ниједан пример није био са *откúде*.

О: од ову́ј тачку *наова́м*; тури́ја *ова́мо*; она́м у двòр; с њи́ма она́мо; по́ ната́м; метар и пèт има *ната́мо*; и *та́м* ли исто тако́ј; да се ви́ди *та́мо* како́; ре́ко *ка́м* ти га оно́ј папи́рче; *ка́мо* ти га детè.

## 2.10. Супституција вокала

По Белићевим тврдањама (1999: 73) окружење вокала утиче на њихову супституцију. Ту се пре свега мисли на палаталне сугласнике, лабијале и акценат. Палатали делују на вокале тако што сваки отворенији вокал прелази у затворенији, а лабијали утичу на лабијалан изговор самогласника. Поменути сугласници и акценат утичу на вокале и онда када се налазе испред или иза њих. Супституције вокала могу бити резултат асимилације или дисимилације, фонетске или морфолошке природе.

У наставку наводимо примере свих супституција вокала у материјалу који смо прикупили:

А уместо О: ту́рим *бабо́ну*;

А уместо Е: па ће *коља́мо*; сџд ћу да *ме́љам* то́ј;

Е уместо А: она́ пред *Великден* се крсти́ла; са́мо да гу *си́нем*; а́јде *холендèзи* ми онèг посла́ја;

Е уместо И: о́ћеш ли да живи́ш *ел* не́ћеш;

Е уместо О: па́л *евè* гу брè; *енè* га онèј папи́р; *етè* си га седи́;

И уместо Е: а ћу изведе́м *гиодèта*; њи́гова свастика; са́т вре́ме *траји́* снима́ње;

И уместо О: ће га изва́ди *не́ки*;

О уместо А: нишани́ од *долèко*;

О уместо Е: доòди све оно́ј *најгоро*; ко́лко је *нашо*; ка́д им се родило́ ово́ј *трèћо*;

О уместо У: њи́ни ле́кови од *и́ладо* дина́ра; онèг ка́д се *одала́*; њòјна ма́јка *омèси* погачу́;

У уместо О: ре́ко *до́ктурке* како́ ти се чини́; на *куга́*;

У уместо И: на ово́лки *тању́р*.

### 2.11. Хаплоглогија

Појаву губљења слогова у речи на основу снимљеног материјала уочавамо у два положаја. То су медијални и финални положај.

Медијални положај:

а *виши* после квó време б'удне; донесé ни *јемн'ут* у д'ен л'ебац м'ало; *оздóл* клечá.

Финални положај:

áј сн'имај да в'идим; м'о~~ж~~ је пá н'еки бија́.

## 3. Закључак

Након анализе вокалског система у говору села Стајковца дошло се до одређених закључака. Утврђено је да је полугласник присутан у овом говору и да је најзаступљенији у основи речи. Полугласник се може заменити вокалом *a*, али може и замењивати вокале *a* и *o*. Рефлекс назала задњег реда је увек *y*, па и у групи *-нж-*, у којој се у неким јужнијим јужноморавским говорима јавља *-на-*. Говор села Стајковца је екавски и то нарочито потврђују бројни примери одричних облика глагола *јесам*, као и дативски облици личних заменица. Рефлекс *лy* који је забележен на месту некадашњег вокалног *л* показује да се ради о јужноморавском говору. Поред тога, видели смо да је употреба вокалног *p* жива једино у медијалној позицији.

Појаве вокалских група, супституције и редуковања вокала показале су се као продуктивне на истраживаном простору. Са друге стране, контракција вокала није толико заступљена појава у говору становника овог села. Што се покретних вокала тиче, код заменица се јавља покретни вокал *a*, док се код прилога јављају три покретна вокала, то су: *a*, *e*, *o*. Хаплоглогија је потврђена у малом броју примера.

На основу прикупљене грађе истраживање се може проширити на сугласнички систем, као и на прозодијске, морфолошке, синтаксичке, па и лексичке карактеристике овог говора. Поред тога, могућ је и социолингвистички приступ.

## 4. Прилози

Прилажемо део материјала на коме смо радили. Говорници су обележавани као Г1, Г2 и Г3 како би се избегло навођење њихових иницијала у самом тексту.

\*

Г1: Дође, па ајд тури да једе. Па реко квó си с'ед тураја на бабу. Јá ву вика купи бурек и однесо и вика ајд дођи бабо да попијеш лекови,

каже ја ги попи каже од сви по једн. Ма не пије се од сви по једн тој се пије по пола. Беше му работа и сџд љу, тетке, почнем да закасујем с њума. Немам поверење квó је пила. Узде мало од бурек и не теја и ја ајд реко чим неје јела, квó реко да гим испратим. Њекња им однесо пилетину, пилећо месо, вика ја сэм...

Г2: Глè поштено, причамо га поштено, има мýке да бýду његове. Овија ци глèдају децу и њима, а он....

Г1: Ал ја сам му рékла, а он се смéје. Дэл ће, тетке, ствáрно тој такој да бýде, ће бýде. Вика му Драган ти, Филип уопште не региструје бабу и болест и свè. Ти имаш проблемѝ. Те водија, да виш óсам инфузије примѝла и јучер је завршила сас инфузије, али вика добро је. Сэг што она вика мало трéба да се, да има више негу, да јој се дэле лекови, мéша ги у пијéње, да јој се даде по малко да једè. И она би, она већ почиња по малко да тражи да једè, а изгубила је апетит свè. И каже ја док сам туј ја љу тој одржавам, ал ме стра кад ја отиднем, туј нема ништа да бýде. Филип тој каже не региструје, што Драган рече па не мож да не региструје. Она ће приђе и ће види на астал има за једèње јемпýт, неки пýт батак јемпýт, неки пýт пиле.

Г2: Квó кýпи, није битно.

Г1: Квó кýпи. Некад ће па испржи паприку пèчену. Па она не наоди мáну. Па нек јој ујутру, нек јој тури лекови на астал и нек си иде на работу. Она ће тој да једè да пине лекови и крај.

Г2: И ништа друго.

Г1: Кад дође вèчер, он па квó једè он тој ће и она. Каже он тој не региструје па не мож да не региструје каже. Ствáрно ли је, тèчо, тој, ми једино што имамо, штó је ствáрно врèдно, па каже нема туј, тој је за тебе. Ја сам ти рékла води рèд од њума све које рékнеш. А он љута љута ма татко ни умрèја, мајка ни оставила, па ја ли сџд да му узимам. Па ако трéба љу работим и њигóво, како каже сџд па да му узимам.

Г2: Да.

Г1: Тој си је реко вáше, ја сам ви рékла ништа нећу, ал сам ти рékла кэд се ти више жртвујеш можеш више да добијеш. А он љута љута, разумем те тетке вика, ал он нема дýшу, он нема срце, он није такав човек. Нес-весан, он не знаје, не знаш квó ти мисли, ал ја несам тэкóв. Какó брè мајка ни оставила татко ни умре, а ја па с две децу ја да му узимам.

\*

Г1: Има брè свáшта, а овој ми на Спасовдан и туј ималó врчка и како га онó, и свира лóпта. Евè шта има унутра. И свира и светли. Ал она се

наљути, досади горе, и ми ај ће си гу водимо дома. Пођомо ми надол и они и сретнемо Милоша и Марију. И она, ал прѣ него да ги сретнемо прво ће си иде па кад виде да се удаљава од вашиар оће на вашиар. Драган вика нема, ене ги мајка и татко йду. И она га акну од зѣмљу. И тој видиш ништа неје залѣпено, једно од друго се држи овој, али нема ги делови сви. И Дацко си ишеја да се врне да га нађе, ал оно да је било испаднуло остало овде и горе испаднуло. И Марија га склопи ал никако после да га активирамо да оно светли и пѣва и светли разне овој разне боје овдена. На све и пѣва и сѣд да йма нешто четвртно такој толко унутра.

Г2: Пореметило му се нешто.

Г1: Куј га знаје, еве овдена се пушта. Не мож да светли, него кѣд се овде претисне виш, оно неће ни овој да бѣш укључи.

Г2: Па добро дете.

### Цитирана литература

- БЕЛИЋ, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1905.
- БЕЛИЋ, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. 1. изд. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- ВУКАДИНОВИЋ, Вилотије. „Говор Црне Траве и Власине”. *Српски дијалектолошки зборник*, XLII (1996): стр. 1–317.
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Прозодијски систем(и) призренско-тимочких говора”. *Зборник Института за српски језик САНУ, посвећено др Драгу Ћупићу*. (2008): стр. 293–297.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „Српска дијалектологија јуче, данас и сутра”. *Студије и расправе II*, св. 3-4 (2017): стр. 85–112. DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1704085R>
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Неке од карактеристика власотиначког говора”. *Задужбина: лист Вукове задужбине*. Београд: Вукова задужбина, (1992): стр. 4.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Треће лице множине презента у говору власотиначког краја”. *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу – Институт за српски језик САНУ Београд – Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу. (1994): стр. 307–315.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Градски власотиначки говор(и) — социолингвистички процеси (Опште карактеристике)”. *О српским народним говорима, Дани српскога духовног преображења 4*. Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”. (1997): стр. 167–177.

- СТАНКОВИЋ, Станислав. *Границе запаљскога говора у власотиначком крају*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет. (12. фебруара 2002. године).
- СТАНКОВИЋ, Станислав. *Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају*. Београд: Институт за српски језик, 2008.
- ТРАЈКОВИЋ, Татјана. „Говор Прешева”. *Српски дијалектолошки зборник*, XLIII (2016): стр. 279–578.
- BROCH, Olaf. *Die dialekte des südlichsten Serbiens*. Wien: A. Hölder, 1903.

Andela G. Mitić

## VOCAL SYSTEM IN VERNACULAR OF STAJKOVCE VILLAGE

In addition to the great study of the Prizren-Timok speaking area, there are still unknowns and misconceptions about them, which obliges us to continue working on their study. Encouraged by that, we decided to dedicate ourselves to studying the vocal system of speech in the village of Stajkovce in the municipality of Vlasotince. In this municipality, three speech types of this speech area face each other, so it is attractive for dialect studies. Stajkovce is the largest village in this municipality and is located in its lowland part. The Prizren-South Moravian dialect is represented in the speech of its inhabitants. We chose this part of the municipality of Vlasotince because there are no works in the literature that dealt with the study of this area and we believe that such research is necessary.

The aim of this research is to examine the basic features of the vocal system of the speakers of this part of the municipality. The village of Stajkovce was chosen for the study of the vocal system as the largest village in the municipality. For the purpose of researching the speech of Stajkovce, older speakers were selected, who linked their life and work to the village and rarely left it, which is necessary in order to determine the authentic features of the folk speech. The material was collected by recording spontaneous speech.

It was determined that the vocal system of the inhabitants of the village of Stajkovce is extremely rich. This is evidenced by the existence of 11 categories within which the collected material is classified. These categories are: semivowel, posterior nasal, jat, vocal *r*, vocal *l*, vocal groups, vocal compression, vocal reduction (within which we singled out subgroups: aphresis, syncope, apocope and elision), moving vocals, vocal substitution and hapology. Exhaustive analysis confirmed the existence of all these categories in the speech of the residents of Stajkovce. The research can be extended to the consonant system, as well as to prosodic, morphological, syntactic, and even lexical characteristics of this speech. In addition, a sociolinguistic approach is also possible.

*Keywords:* Serbian language, Vlasotince municipality, Prizren-South Moravian dialect.